

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Laura Niedzviegienė

APIE METAFORIŠKAS IR METONIMIŠKAS EMOCIJŲ
KONCEPTUALIZACIJAS ELSE LASKER-SCHÜLER IR SALOMĖJOS
NĖRIES LYRIKOJE

Daktaro disertacijos santrauka
Humanitariniai mokslai, filologija (04 H)

Vilnius, 2013

Disertacija rengta 2007 – 2013 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas:

prof. dr. Hans-Harry Dröbiger (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H)

Konsultantas:

prof. dr. Jadvyga Bajarūnienė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H)

Disertacija ginama Vilniaus universiteto Filologijos mokslo krypties taryboje:

Pirmininkė – doc. dr. Danguolė Satkauskaitė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H)

Nariai:

Prof. dr. Grasilda Blažienė (Lietuvių kalbos institutas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H)

Prof. dr. Hans-Harry Dröbiger (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H)

Prof. dr. Jadvyga Bajarūnienė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H)

Doc. dr. Aina Būdvytytė-Gudienė (Šiaulių universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H)

Oponentai:

Doc. dr. Daiva Deltuvienė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H)

Doc. dr. Reda Toleikienė (Šiaulių universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H)

Disertacija bus ginama viešame Filologijos mokslo krypties tarybos posėdyje 2013 m. spalio 17 d. 11 val. Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto 10 auditorijoje. Adresas: Muitinės g. 12, LT-44280, Kaunas, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2013 m. rugsėjo d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje.

UNIVERSITÄT VILNIUS

Laura Niedzviegienė

ZU METAPHORISCH-METONYMISCHEN KONZEPTUALISIERUNGEN
VON EMOTIONEN IN DER LYRIK VON ELSE LASKER-SCHÜLER UND
VON SALOMĖJA NĖRIS

Zusammenfassung der Doktordissertation
Geisteswissenschaften, Philologie (04 H)

Vilnius, 2013

Die Dissertation wurde im Zeitraum 2007 – 2013 an der Universität Vilnius angefertigt

Wissenschaftlicher Betreuer:

Prof. Dr. Hans-Harry Drößiger (Universität Vilnius, Geisteswissenschaften, Philologie – 04 H)

Wissenschaftliche Beraterin:

Prof. Dr. Jadvyga Bajarūnienė (Universität Vilnius, Geisteswissenschaften, Philologie – 04 H)

Die Dissertation wird vor einem wissenschaftlichen Rat des Bereiches Philologie der Universität Vilnius verteidigt:

Vorsitzende: Doz. Dr. Danguolė Satkauskaitė (Universität Vilnius, Geisteswissenschaften, Philologie – 04 H)

Mitglieder:

Prof. Dr. Grasilda Blažienė (Institut für litauische Sprache, Geisteswissenschaften, Philologie – 04 H)

Prof. Dr. Hans-Harry Drößiger (Universität Vilnius, Geisteswissenschaften, Philologie – 04 H)

Prof. Dr. Jadvyga Bajarūnienė (Universität Vilnius, Geisteswissenschaften, Philologie – 04 H)

Doz. Dr. Aina Būdvytytė-Gudienė (Universität Šiauliai, Geisteswissenschaften, Philologie – 04 H)

Opponenten:

Doz. Dr. Daiva Deltuvienė (Universität Vilnius, Geisteswissenschaften, Philologie – 04 H)

Doz. Dr. Reda Toleikienė (Universität Šiauliai, Geisteswissenschaften, Philologie – 04 H)

Die Dissertation wird während einer öffentlichen Sitzung des wissenschaftlichen Rates des Bereichs Philologie am 17. Oktober 2013 um 11.00 Uhr im Raum 10 der Universität Vilnius, Geisteswissenschaftlichen Fakultät in Kaunas, verteidigt.

Adresse: Muitinės Str. 12, LT-44280, Kaunas, Litauen.

Die Zusammenfassung der Dissertation wurde am September 2013 vorgelegt.

Die Dissertation steht an der Bibliothek der Universität Vilnius zur Verfügung.

APIE METAFORIŠKAS IR METONIMIŠKAS EMOCIJŲ KONCEPTUALIZACIJAS ELSE LASKER-SCHÜLER IR SALOMĖJOS NĖRIES LYRIKOJE

Santrauka

Tikslas

Tiek metafora, tiek metonimija ilgą laiką traktuotos kaip kalbos puošmenos. Šios disertacijos **tikslas** – į minėtus kalbinius reiškinius pažvelgti iš kognityvinės lingvistikos perspektyvos, t. y. išanalizuoti pasirinktą tekstyną ir įrodyti, kad metaforika ir metonimija gali būti traktuojamos kaip kognityvinės lingvistikos reiškiniai, apimantys ir kalbą, ir mąstymą, bei vaidinantys itin svarbų vaidmenį formuojant ir struktūruojant su abstrakčiais fenomenais (konkrečiu atveju – su emocijomis) susijusį žinojimą.

Tarpdalykiniai ryšiai

Atliekant šį tyrimą, atsižvelgta į įvairių mokslo sričių (pvz., lingvistikos, literatūrologijos, retorikos, filosofijos, psichologijos, antropologijos ir kt. mokslų) patirtį ir teoriją. Akivaizdu, kad analizuojant tokius kompleksiškus reiškinius, kaip konceptualizavimas, metafora, metonimija, kūnas ar emocijos, atsiveria daugybė tyrimo perspektyvų. Visgi pagrindinis dėmesys disertacijoje skirtas kognityvinės lingvistikos teorijoms ir praktiniams tyrimams.

Uždaviniai

Siekiant disertacijos rengimo pradžioje užsibrėžto tikslo, buvo numatyti – o vėliau ir įgyvendinti – šie uždaviniai:

1. aptarti kertinius kognityvinės lingvistikos aspektus, kurie yra itin reikšmingi gilinantis į disertacijos temą, ir patikrinti, ar aptarti modeliai ir metodai gali būti taikomi rengiant disertaciją. Visų pirma gilintasi į G. Lakoff ir M. Johnson, Z. Kövecses, H.-H. Dröbiger, R. Marcinkevičienės, S. Papaurėlytės-Klovienės, R. Toleikienės suformuluotas teorijas ir atliktus praktinius tyrimus. Į kitų lingvistikos disciplinų pagrindus disertacijoje atsižvelgti tiek, kiek tai susiję su konceptualiųjų metaforų ir metonimijų teorija.
2. Parengti metodiką, kuri būtų efektyviai taikoma analizuojant emocijų konceptualizavimą, o gautus rezultatus būtų įmanu patikrinti ir įsitikinti, kad metodika pasirinkta teisingai. Analizė atlikta remiantis pačios autorės sudarytu tekstynu, kuris padeda atskleisti metaforos ir metonimijos svarbą rekonstruojant emocijų konceptualizavimo mechanizmus. Būtina išsiaiškinti esminius dėsnius, kurie leistų metaforas ir metonimijas įvardyti kaip sistemiškus ir gerai struktūruotus reiškinius. Prie šio aspekto priskirtina ir tiesioginė metaforos bei metonimijos priklausomybė nuo mąstymo ir kultūros, o tai daro neišvengiamą įtaką ir emocijų konceptualizavimui.
3. Rasti su emocijų konceptualizavimu susijusias bendrybes ir skirtynes, kurios būdingos vokiečių ir lietuvių kalboms. Siekiant sėkmingai aprašyti metaforos ir metonimijos vaidmenį kalbiniuose - kognityviniuose procesuose, būtina pasitelkti tekstyną. Šiuo konkrečiu atveju tekstyną sudaro tam tikro literatūrinio istorinio

laikotarpio tam tikrų autorių eilėraščių ištraukos. Lyrikos žanras pasirinktas todėl, kad jis savaime susijęs su emocijomis: lyrinis subjektas nuolat kalba iš savo išgyvenimų, patirties ir suvokimo perspektyvos, taigi emocijų fiksavimas ir apdorojimas tampa esminiu lyrikos požymiu, ko negalima būtų pasakyti apie kitus literatūros žanrus.

Ginamieji teiginiai:

1. Abstrakčių fenomenų, tokių kaip emocijos, konceptualizavimas yra paremtas mūsų fizine ir kultūrine patirtimi ir vyksta pagal tam tikras struktūras bei modelius, kurie yra universalūs, todėl atsispindi ir lyrikos žanre.
2. Metaforiškų ir metonimiškų emocijų konceptualizacijų analizė padeda rekonstruoti dalį emocijų konceptų, taigi, dalį žinių apie emocijas, o tokios, remiantis grožiniais tekstais rekonstruotos, žinios sutampa su kasdienėmis žiniomis.
3. Metaforiškos ir metonimiškos emocijų konceptualizacijos vokiečių ir lietuvių kalbose turi daugiau bendrumų negu skirtumų. Tai išryškėja apibendrinus atliktos analizės rezultatus ir liudija apie vokiečių ir lietuvių kalbų pasaulėvaizdžių panašumą.

Tekstynas

Tiriant metaforos ir metonimijos reikšmę ir indėlį į kalbinius - kognityvinius procesus, buvo pasitelktas savarankiškai sudarytas dvikalbis elektroninis **tekstynas**, į kurį įtrauktos ankstyvųjų ir pačių brandžiausių lietuvių neoromantizmo atstovės Salomėjos Nėries ir žydų kilmės vokiečių ekspresionistės Else Lasker-Schüler eilėraščių (200-ų eilėraščių iš rinkinių „Styx“ (Lasker-Schüler, 1902), „Anksti rytą“ (Nėris, 1927), „Meine Wunder“ (Lasker-Schüler, 1911) ir „Diemedžiu žydėsiu“ (Nėris, 1938)) ištraukos. Tekstyno apimtis – maždaug 10 000 žodžių, apie 50 000 spaudos ženklų be tarpų. Tarp abiejų autorių bendra tai, kad jų lyrika dar vadinama išpažintine arba išgyvenimų lyrika. Eilėraščiai savaime, o juo labiau išpažintiniai, yra itin vertinga medžiaga, atskleidžianti emocijų konceptualizavimo ypatumus, dėsningumus ir kalbinę raišką. Lyrinis subjektas išsako emocijas iš asmeninės perspektyvos, perteikia savo išgyvenimus, patirtį, suvokimą, ir tai nėra vien meninė išmonė: išpažintinėje lyrikoje neretai išnyksta riba tarp lyrinio „aš“ ir autoriaus, taigi skaitytojas iš dalies prisiliečia prie autentiškų išgyvenimų.

Tekstyno trūkumu galėtume laikyti jo sąlyginai nedidelę apimtį, tačiau, nepaisant apimties, jame buvo aptikta, o vėliau suklasifikuota daug leksemų, susijusių su emocijomis. Tos, kurios turėjo turtingiausius žodžių lizdus ir žodžių asociacijų laukus, buvo pasirinktos tolimesnei analizei. Disertacijoje išsamiai analizuojama 14 archileksemų, taigi – 14 konceptų.

Tyrimo metodika

Tyrimo metodika, taikyta tiriant minėtą tekstyną, iš esmės orientuota į lingvistines kategorijas: pirmiausia – objekto (emocijos) pavadinimas, o aprėpiant plačiau – pavadinimo žodžio lizdas ir žodžio asociacijų laukus, nes būtent šie komponentai sudaro pirmąją konceptualizavimo pakopą ir yra pirminė kalbinė išraiška, be to, jie pasitarnauja kaip atramos taškas, nuo kurio pradedama bet kurio koncepto rekonstrukcija. Metonimija

ir metafora, kaip kalbiniai - kognityviniai reiškiniai, būtent ir paremti šia pirmąja pakopa ir prisideda prie tam tikrų žinių konceptualizavimo ir kalbinės išraiškos. Pagrindinė šio darbo prieiga yra deduktyvioji, kadangi esminės jau egzistuojančios teorijos (šiuo atveju – kognityvinės lingvistikos) dalys ir modeliai (konkrečiai – metaforiškų ir metonimiškų konceptualizacijų modelis) gali būti patikrinti analizuojant tekstyną (plg. Balzer, 2009, 290).

Atliekant praktinę analizę bei aprašant metonimijos ir metaforos indėlį į emocijų konceptualizavimą ir į kalbinę išraišką, eita nuo objekto prie intencijos / pagrindimo, prie emocijų konceptualizavimo būdo bei kalbinės raiškos.

Disertacijos originalumas ir naujumas

Ši disertacija originali ir vertinga pirmiausia tuo, kad tyrimas atliktas remiantis grožinės literatūros tekstynu. Tradiciškai remiantis tekstynais tikrinami arba patvirtinami gramatiniai ar sintaksiniai kalbos principai ir dėsniai. Šioje disertacijoje siekiama ištirti kognityvinius ir kalbinius reiškinis, metaforiškas ir metonimiškas emocijų konceptualizacijas, o tai nėra įprastas tyrimo objektas. Be to, pasirinkus šį kelią, galima įrodyti, kad konceptualiosios metaforos ir metonimijos neapsiriboja tam tikrais teksta, jos yra universalios ir atpažįstamos tiek kasdienėje kalboje, tiek grožiniame tekste. Tyrimas yra labai kompleksiškas, nes išsamiai analizuojama ir aprašoma 14 emocijų konceptų. Be to, rengiant disertaciją, nepavyko rasti jokių panašių tyrimų, kurie būtų orientuoti į metaforiškas ir metonimiškas emocijų konceptualizacijas Else Lasker-Schüler ir Salomėjos Nėries lyrikoje. Lietuvoje apskritai parengtos tik kelios disertacijos, kuriose tiriamos metaforos grožiniuose tekstuose: būtina paminėti N. Arlauskaitės disertaciją „Velimiro Chlebnikovo tekstų semantinės erdvės struktūra“ (1999), A. Diomidovos disertaciją „Pasternakas ir *Faustas*: kognityviniai vertimo ypatumai“ (2001) ir D. Černiauskaitės disertaciją „Metaforos raiška lietuvių tautosakoje“ (2005). Taigi, atsižvelgiant į tai, aptariama disertacija yra novatoriška ir atverianti bei siūlanti naujas galimas tyrimo kryptis.

Struktūra

Kadangi tyrimas apima nemažai teorijų bei problemų, be to, keliami įvairiakrypčiai uždaviniai, buvo sudėtinga darbą tinkamai struktūruoti. Kai kur neįmanoma išvengti pasikartojimo, o kai kada nevalia atskirti tam tikrų sričių, pvz., metaforos ir metonimijos, todėl šiuos du kalbinius - kognityvinius reiškinis stengiamasi aptarti lygiagrečiai.

Disertaciją sudaro įvadas, teorinė dalis, metodologijai skirta dalis, praktinė dalis, apibendrinamoji dalis, kurioje aprašomi emocijų konceptualizavimo dėsniumai, ir išvados. Darbo pabaigoje pateikiami šaltinių, žodynų ir literatūros sąrašai bei priedas. Rengiant disertaciją, pasitelkti 4 šaltiniai, 6 žodynai. Literatūros sąrašą sudaro 90 leidinių lietuvių, vokiečių, anglų ir rusų kalbomis.

Disertacijos **teorinė dalis** (1. dalis) skirta aptarti su tema susijusias kognityvinės lingvistikos teorijas. Didžiausias dėmesys skiriamas 3 kertiniams objektams – konceptualizacijai, emocijoms ir emocijų konceptualizacijai, kuri yra pirmųjų dviejų sintezės rezultatas. Teorinę dalį sudaro 3 skyriai.

Pirmajame (1.1. skyrius) siekiama aptarti svarbiausius kognityvinės lingvistikos terminus ir reiškinis: *kategorizacija*, (*pagrindinė*) *kategorija*, *konceptualizavimas*, *konceptas*, *prototipas*, *vaizdinio schema* (angl. k. *image-schema*), *žinios* ir pan.

Aptariamos ir lyginamos Lakoff / Johnson (1980, vok. 1998), Lakoff (1987), Radden / Kövecses (1999), Hübler (2001), Ernst (2002), Langacker (2002), Müller (2002), Papaurėlytės-Klovienės (2002; 2005), Dröbiger (2004), Kurz (2004), Kövecses (2005; 2010), Vater (2005), Gudavičiaus (2007), Johnson (2007), Toleikienės (2008), Lubienės (2009), Bidwell-Steiner (2009), Schmitt (2009), Marek (2010), Dölling (2011), Gudienės / Toleikienės (2011) ir kitų autorių pateiktos minėtų reiškinių definicijos, apibrėžiama, kas laikoma konceptu šioje disertacijoje.

Antrajame teorinės dalies skyriuje (1.2. skyrius) siekiama atskleisti ryšį tarp metaforos ir metonimijos, parodyti jų pagrindinius principus, aptarti semantinės - kognityvinės erdvės (Dröbiger (2007)) ir maišymo (angl. k. „blending“) (Fauconnier (1997) terminas) sąvokas, aprašyti konceptualiųjų metaforų (Lakoff / Johnson (1998); Schmitt (2009)) ir metonimijų (Schippa (1992); Lakoff / Johnson (1998); Radden / Kövecses (1999); Dröbiger (2007)) klasifikaciją, atskleisti metaforos ir metonimijos priklausomumą nuo konteksto ir situacijos, t. y. pažvelgti į metaforą ir metonimiją iš pragmatinės lingvistikos perspektyvos (Cohen (1998); Ernst (2002); Camp (2009)).

1.3. skyriuje, kurį sudaro 3 poskyriai, analizuojamas emocijų fenomenas.

1.3.1. poskyryje apibrėžiama emocijų sąvoka, diskutuojama apie emocijų įtaką racionaliems veiksams, emocijų, proto, sielos ir kūno ryšį bei sąveiką, fizinės patirties ir kūno, kaip pagrindinio įrankio tai patirčiai gauti, reikšmę konceptualizavimo procese (Lakoff / Johnson (1998)).

1.3.2. poskyryje kalbama apie emocijų kategorizaciją, pateikiamas Plutchik (1980) sukurtas grafinis emocijų hierarchijos modelis, apibrėžiama, kokiais kriterijais remiantis, emocijas galima santykinai skirstyti į teigiamas, ambivalentiškas ir neigiamas.

1.3.3. poskyryje pereinama prie emocijų konceptualizavimo ir kalbinės raiškos. Aptariamos Kövecses (2000), Papaurėlytės-Klovienės (2002; 2006), Pörings / Schmitz (2003), Wildgen (2008), Beger / Jäkel (2009) su emocijų konceptualizavimu ir kalbine raiška susijusios idėjos bei tyrimai. Pateikiama disertacijos autorės sudaryta schema, atskleidžianti konceptualizavimo mechanizmo kompleksiskumą ir išryškinanti, kokios sąsajos egzistuoja tarp emocijų ir kitų abstrakčių fenomenų konceptualizavimo.

1.3.4. poskyryje atskleidžiamas kūno ir kūniškų patirčių vaidmuo emocijų konceptualizavimo procese, diskutuojamos Lakoff / Johnson (1980; 1998), Johnson (1987), Gibbs (2005), Evans / Green (2006), Dröbiger (2008), Wildgen (2008), Sirvydės (2011) tezės. Aprašomos schemos, kurios atskleidžia sąsają tarp patiriamos emocijos ir ją patiriančio subjekto kūno padėties erdvėje: subjektas skleidžia emociją (nuo subjekto link pasaulio), subjektas gauna emociją (iš pasaulio į subjektą (jo vidų)), emocija yra subjekto viduje, emocija yra aplink subjektą.

Metodologijai skirtoje dalyje aptariami metodologiniai ir metodiniai pagrindai, būtini tam, kad būtų sėkmingai atliktas praktinis tyrimas, gilinamasi į kalbų lyginimo metodiką, pristatomas pagrindinis kalbinių - kognityvinių reiškinių analizės metodas, t. y. kalbinės - kognityvinės žmogiškosios tikrovės rekonstrukcijos metodas, kurį 2004 m. išvystė Fomina, o 2008 m. modifikavo Dröbiger. Be to, šioje dalyje aprašomi parengiamieji tyrinėjimai, kurie buvo atlikti prieš parenkant autorius ir kūrinius tekstynui.

Praktinėje dalyje išsamiai analizuojami šie emocijų konceptai: KANČIA (QUAL) IR SKAUSMAS (SCHMERZ), VIENATVĖ (EINSAMKEIT) IR ILGESYS (SEHNSUCHT), LIŪDESYS (TRAUER), BAIMĖ (ANGST), PAGIEŽA (ÄRGER) IR NEAPYKANTA (HASS), RAMYBĖ (RUHE),

MEILĖ (LIEBE), AISTRA (LEIDENSCHAFT), DŽIAUGSMAS (FREUDE), (NE)LAIMĖ ((UN)GLÜCK).

Tiriant emocijų konceptus, siekiama atskleisti ir aprašyti kuo daugiau emocijų konceptualizavimo aspektų. Tekstyne rastos tam tikrą emociją žyminčios arba su ja glaudžiai susijusios leksemos suskirstomos į penkias kategorijas – emocija, asmuo, savybė / būseną / požymis, procesas ir objektas. Po to siekiama rekonstruoti tomis leksemomis perduodamas, su emocijomis susijusias žinias. Šio proceso metu ne tik siekiama rasti pavyzdžių, kuriuose emocijos konceptualizuojamos pagal tam tikrus Lakoff (1987) ir Johnson (1987) jau aprašytus modelius, arba nustatyti ištakų sritis, kurių žinios pasitelkiamos konceptualizuojant emocijas, bet ir norima išsiaiškinti, kaip emocijų konceptai susiję tarpusavyje bei kaip jie siejasi su kitais konceptais (pvz., konceptais LIGA, LAIKAS, ERDVĖ), kokios savybės (funkcijos ir gebėjimai) joms, kaip objektams arba subjektams, priskiriamos, kurios išraiškos formos joms būdingos.

Apibendrinamojoje dalyje pateikiamos įžvalgos, paaiškėjusios praktinio tyrimo metu ir liudijančios apie emocijų konceptualizavimo panašumus lietuvių ir vokiečių kalbose. Tyrimas parodė, kad metafora ir metonimija yra ne tik tinkamas, bet ir neišvengiamas emocijų konceptualizavimo įrankis. Neretai kelios emocijos yra labai glaudžiai susijusios (kaip, pvz., ILGESYS ir VIENATVĖ), pereina viena į kitą (NERIMAS → NU(SI)RAMINIMAS → RAMYBĖ) arba yra tokios panašios prigimties, kad jas sunku atskirti, pvz., LIŪDESYS, SELVARTAS, ŠIRDGĖLA, SKAUSMAS (TRAUER, LEID, WEH(MUT), SCHMERZ). Greta SKAUSMO dar išgyvenama ir KANČIA. O visas neigiamas emocijas lydi NELAIMĖS (UNGLÜCK) jausmas, kaip kad visas teigiamas – LAIMĖ, DŽIAUGSMAS ir RAMYBĖ (GLÜCK, FREUDE, RUHE). Teigiamos ir neigiamos emocijos sudaro du priešingus polius, kita vertus savo prigimtimi panašios, giminingos emocijos, pvz., VIENATVĖ ir ILGESYS, sudaro vieną liniją. Kai kuriais atvejais sunku tam tikrą emociją griežtai priskirti konkrečiai kategorijai: pvz., būdvardis *ilgesingas* etimologiniu požiūriu galėtų būti priskirtas konceptui ILGESYS, o semantiniu požiūriu – dar ir konceptams MELANCHOLIJA, LIŪDESYS.

Tam tikrais atvejais kelios emocijos tiesiog persidengia, pvz., MEILĖ (LIEBE) ir AISTRA (LEIDENSCHAFT) / GEISMAS (LUST). Nors šios emocijos yra skirtingos kokybės ir pobūdžio, tačiau aistra suvokiama kaip meilės dalis arba viena iš jos formų, o pati meilė – ambivalentiška, orientuota tiek į dvasią, tiek į kūną.

Emocijos ne tik koreliuoja tarpusavyje (kaip KANČIA (QUAL) ir BAIMĖ (ANGST)), bet gali virsti LIGA (konceptualioji metafora EMOCIJA YRA LIGA / EMOTION IST EINE KRANKHEIT), t. y. beprotybe, pamišimu arba pasiutlige, taigi emocijai suteikiama koncepto LIGA struktūra, be to, jai apibūdinti pasitelkiamos leksemos, priklausančios žodžio *liga* asociacijų laukui. Konceptai EMOCIJA ir LIGA yra konceptai, turintys nemažai bendrų požymių: tiek emocijai, tiek ligai būdinga tam tikra išskirtinė vidinė arba fizinė bendraja prasme savijauta, ypatinga būseną, iš kurios pačiam sunku išsivaduoti, kuri kažkam kenkia, kurią kažkas turi gydyti, kad individas iš jos išsilaisvintų. Liga susijusi su tokiais neigiamais aspektais, kaip prasta savijauta, skausmas, bejėgiškumas, pavojus užsikrėsti arba mirti, todėl ji suvokiama kaip kažkas neigiamo ir siejama su neigiamomis emocijomis arba su teigiamomis emocijomis, kurios peržengė proto ribą, tapo pavojingos ir nekontroliuojamos. Emocijos ir ligos sugretinimas sustiprina įspūdį ir suintensyvina pačią emociją.

Reikšmingiausia ir produktyviausia konceptualizuojant emocijas pasirodė beesanti ištakų sritis GAMTA. Emocijos lyginamos su įvairiais gamtos elementais

(dangumi, debesimis, lietumi, saule, kaitra arba ugnimi), todėl galima kalbėti apie kompleksiską konceptualiąją metaforą EMOCIJA YRA GAMTOS REIŠKINYS (EMOTION IST EINE NATURERSCHEINUNG).

Su kaitra ir ugnimi paprastai siejamos stiprios emocijos: neapykanta, pyktis, meilė, aistra, įniršis (*Wutglühen*). MEILĖ ir AISTRA suvokiamos per konceptą UGNIS. Tekstyne netgi randame pavyzdžių, kuriuose MEILĖS arba AISTROS užvaldyto žmogaus kūnas pats virsta ugnimi, aistros protrūkis primena gaisrą: rankos liepsnoja, lūpos dega ir pan.

PYKTIS ir NEAPYKANTA visų pirma siejami su REALIOMIS GAMTOS JĖGOMIS (DEBESIMIS, AUDRA, DANGUMI, MARIOMIS, ŽVAIGŽDĖMIS) arba MISTINĖMIS JĖGOMIS (PIKTOSIOMIS DVASIOMIS, BEŠIRSTANČIA SFINKSO GALVA, PIKTU BURTININKU). BAIMĖ taip pat neatsiejama nuo GAMTOS ir MISTINIŲ JĖGŲ. ILGESYS tampa aktyviai veikiančia būtybe arba gamtos jėga (Vakarų VĖJU, baltu RŪKU). AISTRA, kaip itin intensyvi emocija, siejama su DREBĖJIMU arba ŽĖRAVIMU / DEGIMU, tuo tarpu MEILĖ – su AUDRA, be to, MEILĖ suvokiama ir per konceptus AUGALAS, ŽIEDAS arba VAISIUS.

Tiriant emocijų konceptualizacijas, kai kuriais atvejais atsiskleidžia **metametafora**, būdinga įvairioms emocijoms ir sujungianti šias į visumą, pvz., metametafora EMOCIJA YRA GYVA BŪTYBĖ (AUGALAS / GYVŪNAS), atsiskleidžia tiriant beveik visas emocijas. Ypač dažnai emocijos konceptualizuojamas kaip gyvūnai, jos sugyvinamos, joms suteikiamas kūnas, žmogui ar gyvūnui būdingos savybės, priskiriami gyvoms būtybėms būdingi veiksmai (pvz., gebėjimas judėti) ir pan. Kaip GYVA BŪTYBĖ konceptualizuojama kančia, skausmas, vienatvė, ilgesys, baimė, drąsa, pyktis, meilė, aistra, laimė. Pvz., MEILĖ kaip GYVA BŪTYBĖ gali šokti, mirti, būti palaidota, GEISMAS – aimanuoti, verkti, šliaužioti, maldauti. LAIMĖ gali mirti badu, nubausti, paguosti, šaukti, pravažiuoti pro šalį, pabėgti ir prabėgti pro šalį, taigi akivaizdu, kad LAIMĖS konceptui suteikiama visapusiškai išbaigta GYVOS BŪTYBĖS struktūra: ji atlieka fizinius veiksmus (gali bėgti, važiuoti), joje vyksta fiziologiniai procesai (gali mirti badu), egzistuoja psichologinis lygmuo (gali paguosti, bausti) ir t. t.

Emocijų konceptuose svarbi yra asmens kategorija: asmenis žyminčios leksemos atskleidžia, kas patiria tam tikrą emociją, kas ją sukelia. Kad asmuo išgyvena tam tikrą emociją, aiškėja ne tik iš jį pavadinančių leksemų (daiktavardžio, daiktavardžio ir būdvardžio), bet ir iš jo veiksmus žyminčių veiksmažodžių. Tekstyne įvardijami tiek aktyviai veikiantys asmenys, kurie sukelia emocijas kitiems, tiek itin giliai išgyvenantys savo emocijas asmenys, kurie gali daryti įtaką kitų individų emocijoms, pvz., sukelti baimę, neapykantą, nerimą, rūpestį ir pan.

Tas, kuris sukelia emociją arba ją jaučia, gali būti tiek gyvas, tiek negyvas. Emociją sukeliantys dirgikliai taip pat labai skirtingi: pvz., bijoti galima savęs, kito asmens (arba – metonimiškai – jo kūno dalies, pvz., galvos), negyvo reiškinių, kuris sugyvinamas, veiksmo, jo pasekmių, kokios nors būsenos (tam tikrų nuojautų, snaudulio, dvejonų, vienumos, tylos, ramybės).

Emocijos (konkrečiai – liūdesys ir sielvartas) yra itin intymus dalykas, todėl dažniausiai išgyvenamos vienumoje arba labai artimo asmens draugijoje. Tuo galima motyvuoti dažną šių emocijų kontekste įvardžių *aš (ich)*, *tu (du)*, *mes (wir)* vartojimą.

Kalbant apie kančią, būtina pabrėžti, kad subjektas ją patiria ir išgyvena ne būtinai *in corpore* (KŪNU, PROTU ir DVASIA), kančia atsispindi tam tikrose jo dalyse: galvoje apskritai, akyse, krūtinėje, širdyje, sieloje ir pan.

Analizuojant tekstyną ir klasifikuojant pavyzdžius, nustatyta, kad emocijos, kaip ir kiti abstraktūs fenomenai, konceptualizuojamos kaip konkretūs objektai arba gyvos būtybės. Emocijų konceptai jungiami su konkrečiais, kūniška patirtimi paremtais konceptais, pvz., emocijos konceptualizuojamos pasitelkiant žinias, gautas iš jutiminės patirties, nurodomas tam tikras jos kiekis ar skaičius, padėtis erdvėje.

Atliktas tyrimas atskleidė, kad tam tikros emocijos konceptualizuojamos pasitelkiant tam tikrus, jutiminę patirtį apimančius, konceptus: SKAUSMAS / SIELVARTAS įvardijamas kaip *saldus (süß)* (SKONIS), *laukinis, nežmoniškas (wild)* (JĖGA), *sunkus (schwer)* (SVORIS). Panašiai konceptualizuojamas ir ILGESYS: *laukinis (wild)*, *žiaurus (grausam)*, *padūkęs (tollwütig)*, *saldus (süß)* arba *karštas (heiß)*.

Jungtis tarp TEMPERATŪROS ir EMOCIJOS nėra atsitiktinė, tai greičiau dėsnis. MEILĖ, AISTRA ir ILGESYS pirmiausia siejami su KARŠČIU, o VIENUMA / VIENATVĖ – su ŠALČIU. SKAUSMAS, SIELVARTAS ir ŠIRDGĖLA – tiek su KARŠČIU, tiek su ŠALČIU. Ne visada emocijai priskirta temperatūra *a priori* atitinka emocijos spalvą: pvz., ilgesys įvardijamas kaip karštas, tačiau, atsižvelgus į tekstyną, tampa akivaizdu, kad jam būdinga balta spalva, kuri greičiau implikuoja tuštumą ir šaltį nei karštį. Apskritai spalvos vaidina itin svarbų vaidmenį emocijų konceptualizavimo procese: jeigu subjektas išgyvena neigiamas vidutinio intensyvumo emocijas, jam charakterizuoti vartojami spalvų pavadinimai, žymintys blyškius atspalvius. BAIMĖS spalva tekstyne neįvardijama, tačiau bijoma TAMSOS, tamsių spalvų, juodos valandos, nakties ir pan. Meilė konceptualizuojama pasitelkus raudoną ir mėlyną spalvas. Meilės šviesumas traktuotinas kaip itin pozityvus ženklas ir atsvara liūdesio arba kančios blausumui. Be to, MEILĖS RAUDONIS tiesiogiai siejasi su konceptais UGNIS ir LIEPSNA.

Kaip jau minėta, emocijoms būdingas jėgos aspektas: pvz., jeigu nėra aistros, nėra ir jėgų (konceptualioji metafora AISTRA YRA JĖGA / ENERGIJA (LEIDENSCHAFT IST KRAFT / ENERGIE)). Su jėgos buvimu arba demonstravimu sietinos ir kitos emocijos, pvz., pyktis. O teigiamos emocijos (meilė) gali atimti jėgas, sutrikdyti. Kaip liudija tekstynas, emocija vienu metu gali būti suvokiama ir kaip objektas (žaislas), ir kaip subjektas (žaidimų draugas). Kai kurios emocijos konceptualizuojamos kaip skirtingo intensyvumo GARSAS, kaip OBJEKTAI, kuriuos galima matyti, kurie užima tam tikrą padėtį erdvėje, kaip TALPYKLOS arba JŲ TURINYS (SKYSTIS), kuriam būdingas tam tikras tūris, apimtis, kaip (ne)ribotos trukmės DISTANCJA ir kt.

Apibendrinant galima teigti, kad emocijos, kaip abstraktūs fenomenai, patiriamos, išgyvenamos ir vertinamos, tačiau neturi fizinių savybių. Mus supantys objektai tas savybes turi: juos galime apibrėžti nusakydami temperatūrą, paviršiaus ypatybes, skonį, svorį, erdviškumą, mobilumą. Dėl šios priežasties konkrečius objektus sąlyginai lengva suvokti, priskirti tam tikrai kategorijai ir apibrėžti. Kad būtų lengviau suvokti, įvardyti ir apibrėžti abstrakčius fenomenus, šie sudaiktinami konkrečių objektu pavyzdžiu: jiems suteikiamos savybės, struktūra, nurodoma jų trukmė, distancija ir pan. Tokiu principu konceptualizuojama bet kuri emocija.

Kalbant apie emocijų konceptų ir koncepto LAIKAS sąsajas, pabrėžtina, kad emocija gali trukti tik momentą, bet gali tęstis ir ilgą laiką. Teigiamos emocijos dažniau siejamos su RYTU, DIENA, VAIKYTE, PAVASARIU (pvz., DŽIAUGSMAS), neigiamos (pvz., KANČIA, ILGESYS, BAIMĖ) – su VAKARU, NAKTIMI, tačiau šiai taisyklei nepaklūsta konceptai MEILĖ ir AISTRA: šioms – nors ir teigiamoms – emocijoms taip pat būdinga sąsaja su NAKTIMI, nes naktis ir tamsa sukuria intymią atmosferą.

Praktinėje disertacijos dalyje analizuotas bei aptartas ir emocijų erdviškumo aspektas, tačiau, reikia paminėti, kad jis labiau būdingas vokiečių kalbai, nors aptikta ir keletas lietuviškų pavyzdžių, kuriuose emocijos pavadinimas pateiktas vietininko linksniu. Modelis EMOCIJA YRA ERDVĖ / INDAS / SIENA / TVORA ypač akivaizdus tose tekstų vietose, kur vartojami vietą žymintys vokiečių kalbos prielinksniai *in* (*kur, kame*), *aus* (*iš*), *vor* (*priešais*), *hinter* (*už*).

Paskutiniajame apibendrinamosios dalies poskyryje aptariamos emocijų išraiškos formos. Čia kalbama tiek apie tekстыne įvardytas kanonizuotas literatūrinės formas (elegiją, dainą, meilės eilėraštį, meilės psalmę), tiek apie kūno reakcijas į tam tikrą emociją arba emocijos išraišką per kūną: bučinį (meilė, draugystė, simpatija), šypseną, juoką (džiaugsmas), virpėjimą (ilgesys), verksmą, ašaras (džiaugsmas, baimė, liūdesys, įniršis), raudą (ilgesys), aimaną, tylą (sielvartas).

Išvados

1. Metaforiškos ir metonimiškos konceptualizacijos yra universalūs konceptualizavimo instrumentai ir nuolat veikia kartu. Metonimijos tyrimai turėtų būti lygiai tokie pat aktyvūs ir gilūs, kaip ir metaforos tyrimai, ir vykti lygiagrečiai. Tačiau realiai metonimijai (lyginant su metafora) dažnai atitenka podukros vaidmuo. Konceptualiosios metaforos ir metonimijos vaidmuo konceptualizuojant emocijas yra neginčytinas. Šios dvi kalbinės - kognityvinės procedūros sudaro svarią konceptualizavimo instrumentarijus dalį. Mūsų konkrečios, fizinės patirtys formuoja žinias, kurias pasitelkiame konceptualizuodami skirtingus fenomenus. Prie tų žinių priskiriami ir konceptai, padedantys konceptualizuoti ir įvertinti abstrakčius dalykus, pvz., emocijas, kurios mūsų žinių visumos dalimi tampa netiesiogiai, t. y. per kūnišką patirtį ir su konkrečiais objektais susijusias žinias. Tai, kas iš pirmo žvilgsnio atrodo nesusiję ir nesusiejama, tampa mūsų žinių dalimi (apie tai vaizdžiai liudija emocijų konceptų rekonstrukcijos) ir įgauna kalbinę išraišką. Disertacijoje aptartoje teorinėje medžiagoje būtent ir teigiama, kad žmogiškoji patirtis yra kalbos ir konceptualizavimo pagrindas. Apie tai liudija ir kai kurių emocijų pavadinimų etimologija, ir kasdiene patirtimi paremti modeliai, taikomi konceptualizuojant emocijas. Kai kurie teorinėje dalyje pristatyti modeliai pernelyg orientuoti į detales (pvz., Beger / Jäkel modelis ĮNIRŠIS / PYKTIS YRA KARŠTIS (WUT / ZORN IST HITZE), taip pat ĮNIRŠIS / PYKTIS YRA BEPROTYBĖ (WUT / ZORN IST WAHNSINN) arba Wildgen modelis PAGIEŽA (PYKTIS) YRA PAMIŠIMAS (ÄRGER IST VERRÜCKTHEIT). Šiuos modelius būtų galima apibendrinti iki EMOCIJA YRA TEMPERATŪRA (EMOTION IST TEMPERATUR), EMOCIJA YRA LIGA (EMOTION IST KRANKHEIT). Disertacijos autorės nuomone, toks apibendrinimas leistų daryti bendresnes ir svaresnes išvadas.
2. Praktinė analizė ir gautų rezultatų sintezė parodė, kad rekonstrukcijos metodas yra metodas, kurį taikant galima kompleksiskai ir išsamiai išanalizuoti konceptualiąsias metaforas. Tiriant žodžių lizdus, žodžių asociacijų laukus, metaforiškas ir metonimiškas konceptualizacijas bei kolokacijas, būdingas tam tikriems konceptams, galima rekonstruoti konvencionalias žinias apie tam tikrą reiškinių. Tačiau analizuojant kalbinę medžiagą, galima atskleisti tik dalį koncepto turinio, todėl prasminga giliau paanalizuoti emocijų išraiškos formas, nes jose

dažnai žodžiais fiksuota emocijos sukelta fizinė reakcija, fizinė patirtis, kuri sudaro dalį žinių apie konkrečią emociją.

Paaikškėjo, kad tekstai, iš kurių ištraukų sudarytas tekstynas, buvo parinkti teisingai, numatytam moksliniam tyrimui jie tinkami ir kalbiniu, ir tematiniu požiūriu. Būtų prasminga į tekstyną įtraukti daugiau ištraukų iš lietuviškų eilėraščių, nes jų dalis tekstyne yra mažesnė (ištraukos rinktos iš 120 vokiškų ir 80 lietuviškų eilėraščių), be to, lietuviškų eilėraščių emocijų konceptualizacijų tinklas ne toks „tankus“ kaip vokiškų eilėraščių: vokiškuose eilėraščiuose aptikta maždaug 240, lietuviškuose – apie 140 emocijas žyminčių arba su jomis glaudžiai susijusių leksemų (iš viso tekstyne yra apie 490 vokiškų ir 320 lietuviškų pavyzdžių). Eilėraščių, iš kurių rinktos ištraukos, skaičius skiriasi todėl, kad disertacijos autorė koncentravosi į pilnus eilėraščių rinkinius, tekstai imti nerūšiuojant. Siekta parodyti dėsningumus, būdingus metaforiškam ir metonimiškam emocijų konceptualizavimui vokiečių ir lietuvių kalbose.

3. Analitinis - aprašomasis tyrimas atskleidė, kad kai kada sunku įvertinti kelių emocijų konceptų santykį, t. y. kad ne visada įmanoma aiškiai nustatyti, ar egzistuoja sankirtos taškų tarp tam tikrų emocijų ir, jeigu taip, kaip glaudžiai tos emocijos susijusios. Ši problema ypač akivaizdi kalbant apie tokias giningas emocijas kaip SIELVARTAS, SKAUSMAS, (ŠIRD)GĖLA (LEID, SCHMERZ, WEH(MUT)), kurios sudaro vienovę. Be to, ne visada įmanoma nustatyti, kiek apima emocijų konceptualizacijos (įvertinti kokybinius ir kiekybinius aspektus). Pasitelkus daugiau kitų žanrų, kitų autorių ir kitų epochų tekstų kitomis kalbomis būtų galima praplėsti emocijų konceptualizacijų analizės ribas.

Tyrimas atskleidė, kad emocijų konceptus, kaip mąstymo procese susiformavusius faktus ir mūsų žinių komponentus, galima tirti autonomiškai ir kad emocijų konceptualizavimas kaip kalbinis - kognityvinis procesas vokiečių ir lietuvių kalboje turi daug panašumų. Pagrindinis skirtumas – tai nevienodo dažnumo tos pačios leksemos vartojimas: pvz., KANČIA (QUAL) vokiškoje tekstyno dalyje minima 13 kartų, o lietuviškoje – 3 kartus. Tai nereiškia, kad S. Nėries lyrikoje mažai kančios. Kančia čia išreiškiama pasitelkus kitas, netiesiogines priemones. Kad subjektas kankinasi, liudija tokie konceptai kaip SKAUSMAS, SUNKUMAS, ŠALTIS, NETEKTIS, MIRTIS, AŠAROS. Todėl galima teigti, kad praktinei analizei taikomas tyrimų modelis apima leksika reiškiamą emocijų konceptų dalį. Kadangi siekta atrinkti tam tikrą emociją žyminčių leksemų kolokacijas ir, remiantis jomis, iširti konceptualiąsias metaforas ir metonimijas, tyrimo modelio pasirinkimas pasiteisina, modelis veikia sklandžiai.

Laura Niedzviegienė gimė 1982 m. Kaune.

2001–2005 m. Vilniaus universiteto Kauno humanitariniame fakultete studijavo Vokiečių filologiją. Bakalauro studijas baigė su pagyrimu (*cum laude*). 2005–2007 m. ten pat studijavo Vokiečių kalbotyrą. 2007 m. su pagyrimu (*magna cum laude*) baigė Vokiečių kalbotyros magistrantūros studijas. Absolventei įteiktas universiteto Rektoriaus padėkos raštas už mokslo ir studijų pasiekimus. Nuo 2007 m. studijavo Vilniaus universiteto filologijos krypties doktorantūroje. Šiuo metu dirba vertėja.

Doktorantūros studijų metu vykdytų tyrimų rezultatai buvo pristatomi konferencijose ir moksliniuose straipsniuose. Disertacijos tema paskelbtos šios publikacijos:

- Niedzviegienė, Laura (2009). Zu Metaphorik und Metonymie in Körperteilbezeichnungen in der Liebeslyrik von Else Lasker-Schüler: Konzeptualisierungen durch das Körperkonzept HERZ. // Filologija. 2009 (14). Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla. P. 76-88. ISSN 1392-561X.
- Niedzviegienė, Laura (2011). Else Lasker-Schüler lyrikos vertimo kognityviniai aspektai. // Vertimo studijos. 2011 (4). Vilnius: spaustuvė „Lodvila“. P. 18-34. ISSN 2029-7033.

ZU METAPHORISCH-METONYMISCHEN KONZEPTUALISIERUNGEN VON EMOTIONEN IN DER LYRIK VON ELSE LASKER-SCHÜLER UND VON SALOMĚJA NĚRIS

Zusammenfassung

Ziel

Metaphorik und Metonymie wurden lange Zeit als traditionelle sprachliche Phänomene, insbesondere als Sprachschmuck angesehen. In der Dissertation verfolge ich jedoch das **Ziel**, auf der Basis konkreter Analysen eines ausgewählten Untersuchungskorpus nachzuweisen, dass Metaphorik und Metonymie als kognitionslinguistische Phänomene aufgefasst werden können, die zur Erzeugung und zur Strukturierung bestimmten emotionalen Wissens beitragen. In dieser Dissertation werden solche komplexen Phänomene wie Konzeptualisierung, Metaphorik, Metonymie sowie Aspekte der deutschen und der litauischen Sprache diskutiert und die analytisch-beschreibende Untersuchung anhand eines schöngeistigen Textkorpus durchgeführt. Mit den Untersuchungen in dieser Dissertation soll bewiesen werden, dass es zwischen den konzeptuellen Metaphern im Deutschen und im Litauischen viel Gemeinsames gibt, dass diese Sprachen, die unterschiedlichen Zweigen innerhalb der indogermanischen Sprachfamilie angehören, gerade auch im Bereich der Konzeptualisierungen über Gemeinsamkeiten verfügen und diese Gemeinsamkeiten gewiss auch als kognitive Universalien angesehen werden können.

Theoretische Grundlegung

Für die theoretische Darstellung ist es wichtig, sich mit der Breite und Vielfalt kognitionslinguistischer Ansätze und ihrer wichtigsten „Nachbarn“ in der Linguistik zu beschäftigen, denn die Zusammenhänge von Kognition und Sprache sind nicht nur Gegenstand der Kognitionslinguistik, sondern auch von kommunikationslinguistischen und sprachsystematischen Ansätzen der Linguistik. Hinzu kommen Aspekte der Kulturgebundenheit und der sozialen Determination der im Zentrum der Arbeit stehenden Frage- und Problemstellungen.

Für eine hinreichend angemessene theoretische Grundlegung dieser Dissertation war es nötig, zahlreiche Wissenschaften, Wissenschaftsdisziplinen und Forschungsansätze zu berücksichtigen, was aufgrund der Begrenzung des Umfangs der Arbeit nicht immer in ganzer Breite erfolgen konnte. Doch wird Eines deutlich: Solche Phänomene wie Konzeptualisierung, Metapher, Metonymie, Körper und Emotionen eröffnen zahlreiche Forschungsperspektiven, was mitunter zu interdisziplinären Ansätzen führt. Bei der Darstellung der erwähnten Phänomene kreuzen sich Linguistik, Literaturwissenschaft, Rhetorik, Philosophie, Psychologie, Anthropologie, Medizin (z. B. Neurowissenschaft), Biologie, Theologie, Informatik (mit der interdisziplinären Computerlinguistik; das Thema der künstlichen Intelligenz) und noch andere, weil unser menschlicher Körper sehr oft als Ausgangs- und auch Zielpunkt unserer geistigen Arbeit (Konzeptualisierung) beschrieben worden ist, was die Durchdringung des Themas nicht gerade vereinfacht, denn – trotz aller weitgreifenden linguistischen Grundlegung –

können medizinische, physiologische, biologische und andere naturwissenschaftliche Aspekte kaum eine Rolle spielen, obwohl gerade der Beitrag der Neurowissenschaften im Hinblick auf die Erklärung der Funktionsfähigkeit des menschlichen Gehirns unumstritten ist. Außerdem verfügen sowohl Metaphorik und Metonymie sowie die Konzeptualisierung der Emotionen, die hier an literarischen Beispielen untersucht werden, über bestimmte Schnittstellen. Deswegen ist es problematisch, vom einen zu sprechen und es vom anderen zu trennen, obwohl beides eigentlich zusammengehört. Somit stellt die gewählte Strukturierung der Arbeit ein Angebot dar, am wissenschaftlichen Diskurs in bestimmter Weise teilzunehmen.

Aufgaben

Zum Erreichen des o. g. Ziels ist es notwendig, folgende **Aufgaben** zu erfüllen:

1. Kognitionslinguistische Ansätze, die für die Bewältigung des Themas ausschlaggebend sind, müssen referiert, kommentiert und auf die Anwendbarkeit auf das Thema der Dissertation überprüft werden (u. a. werden hierfür die Theorien und die praktischen Untersuchungen von Lakoff / Johnson, Kövecses, Drößiger, Marcinkevičienė, Papaurėlytė-Klovienė, Toleikienė in das Blickfeld gerückt). Ansätze anderer linguistischer Disziplinen müssen insoweit berücksichtigt werden, als dass sie im Zusammenhang mit der Theorie der konzeptuellen Metaphorik und Metonymie wichtig erscheinen.
2. Eine Methodik ist bereitzustellen, die bei der Analyse der Konzeptualisierung von Emotionen nachprüfbar Resultate hervorbringt. Diese Analyse bezieht sich auf ein selbst zusammengestelltes Textkorpus, anhand dessen der Beitrag von Metaphorik und Metonymie zur Rekonstruktion der Emotionskonzeptualisierung verdeutlicht werden kann. Grundregeln sind herauszuarbeiten, die die Metaphorik und Metonymie als ein systematisches und gut strukturiertes Phänomen beschreiben. Das schließt auch die Kognitions- und Kulturgebundenheit von Metaphorik und Metonymie ein, die sich auf die Konzeptualisierung von Emotionen auswirkt.
3. Konvergenzen und Divergenzen zwischen dem Deutschen und dem Litauischen, die sich hinsichtlich der Emotionskonzeptualisierung ergeben, sind herauszuarbeiten. Für eine erfolgreiche Beschreibung des Anteils von Metaphorik und Metonymie an sprachlich-kognitiven Prozessen ist die Arbeit mit einem Textkorpus unentbehrlich, das in diesem konkreten Fall selbst zusammengestellt wurde, weil die Lyrik (hier: eines bestimmten literatur-historischen Zeitraumes und von bestimmten Lyrikerinnen) als literarische Gattung *per se* mit Emotionen verbunden ist, da ein lyrisches Ich (Subjekt) stets aus einer individuellen Erlebens-, Erfahrungs- und Verstehensperspektive schreibt, so dass die Einarbeitung und Verarbeitung von Emotionen ein essentielles Merkmal von Lyrik darstellt, wie es andere literarische Gattungen und Genres nicht bieten können.

Die zu verteidigenden Thesen lauten wie folgt:

1. Die Konzeptualisierung abstrakter Phänomene wie der Emotionen basiert auf unserer physischen und kulturellen Erfahrung und erfolgt nach bestimmten Strukturen und Modellen, die allgemeingültig sind, weshalb sie sich auch in der literarischen Gattung der Lyrik widerspiegeln.
2. Die Untersuchung der metaphorischen und metonymischen Konzeptualisierungen von Emotionen hilft, einen Teil der Emotionskonzepte, also einen Teil des Wissens über die Emotionen, zu rekonstruieren, und dieses aus den schöngestigen Texten rekonstruierte Wissen ist mit dem Alltagswissen vergleichbar.
3. Die metaphorische und metonymische Konzeptualisierung von Emotionen im Deutschen und im Litauischen weist mehr Gemeinsamkeiten als Unterschiede auf, was bei der Synthese der Untersuchungsergebnisse augenfällig wird und von der Ähnlichkeit des deutschen und des litauischen sprachlichen Weltbilds zeugt.

Textkorpus

Die analytisch-beschreibenden Untersuchungen werden anhand eines elektronischen zweisprachigen Textkorpus durchgeführt, das von der Autorin dieser Dissertation zusammengestellt wurde. Das Textkorpus bilden Auszüge aus 200 Gedichten. Es steht am Ende der vorgelegten Dissertation als Anhang. Durch die Analyse der Texte der deutsch-jüdischen Dichterin des Expressionismus Else Lasker-Schüler und der litauischen Lyrikerin und Neoromantikerin Salomėja Nėris sollen wiederkehrende sprachlich-kognitive Prozesse dargestellt werden, die den Beitrag von Metonymie und Metaphorik an der Konzeptualisierung und am sprachlichen Ausdruck von Emotionen charakterisieren. Die beiden Autorinnen vertreten die sogenannte *Erlebnis-* oder *Bekennnisdichtung*, die besonders „dicht“ ist und in der sich ein breites Spektrum von Emotionen äußert und oft auch die Grenze zwischen Autor und lyrischem Ich eliminiert wird. Diese Tatsache ist der Grund, warum die Autorinnen typologisch verglichen werden.

Als Nachteil des Textkorpus könnte sein relativ kleiner Umfang angesehen werden; das Textkorpus besteht aus etwa 10000 Wörtern, ungefähr 50000 Druckzeichen ohne Leerstellen. Andererseits ist es jedoch repräsentativ genug, wovon auch die analytisch-beschreibende Untersuchung zeugt.

Untersuchungsmethodik

Die auf dieses Korpus angewandte Untersuchungsmethodik orientiert sich prinzipiell an linguistischen Kategorien, wobei das Prinzip der Bezeichnung des Objektes – hier die verschiedenen Emotionen – in Gestalt von Wortfamilien und Wortfeldern seine primäre sprachliche Umsetzung findet, so dass die Wortfamilie und das Wortfeld die erste Stufe für eine Konzeptualisierung darstellen und dadurch den Ausgangspunkt für die Rekonstruktion eines beliebigen Konzeptes bilden. Metonymie und Metaphorik – als sprachlich-kognitive Phänomene – bauen auf dieser ersten Stufe auf und leisten ihren Beitrag zur Konzeptualisierung und zum sprachlichen Ausdruck bestimmten Wissens. In diesem Sinne ist der Hauptkenntnisweg dieser Arbeit der der Deduktion, da essentielle Teile einer vorhandenen Theorie (kognitive Linguistik und das

Modell der metaphorischen und metonymischen Konzeptualisierung) mittels Korpusanalyse verifiziert werden können (vgl. Balzer, 2009, 290 ff.).

Bei der praktischen Analyse und Beschreibung des Anteils von Metonymie und Metapher an der Konzeptualisierung und am sprachlichen Ausdruck der Emotionen bieten sich folgende Untersuchungsschritte an: 1. Objekt, 2. Intention / Begründung und 3. Art und Weise der Konzeptualisierung und des sprachlichen Ausdrucks von Emotionen. Konsequenterweise wird in der Dissertation dann von der objekt-, ziel- und verfahrensorientierten Sicht auf den Beitrag der Metonymie und Metaphorik an der Konzeptualisierung und am sprachlichen Ausdruck der Emotionen gesprochen.

Originalität des Beitrags

Die Originalität des Beitrags liegt in erster Linie darin, dass das Textkorpus aus Texten der literarischen Gattung der Lyrik besteht. Da mithilfe von Textkorpora traditionell die grammatischen oder syntaktischen Prinzipien einer Sprache geprüft oder bewiesen werden, ist die in der Dissertation vorgenommene Zuwendung zum Anteil metaphorischer und metonymischer Konzeptualisierungen von Emotionen kein traditionelles Untersuchungsobjekt, das anhand eines Textkorpus untersucht wird, wobei bewiesen werden kann, dass die konzeptuellen Metaphern und Metonymien nicht auf bestimmte Texte beschränkt sind, dass sie universell sind und sowohl in der Alltagssprache als auch in den schöngestigen Texten erkannt werden können. Außerdem ist die Untersuchung, deren Ergebnisse in dieser Dissertation erläutert werden, sehr komplex, weil hier 14 Emotionskonzepte beleuchtet werden: QUAL und SCHMERZ; EINSAMKEIT und SEHNSUCHT; TRAUER; ANGST; ÄRGER und HASS; RUHE; LIEBE; LEIDENSCHAFT; FREUDE; (UN)GLÜCK.

Mit den Analysen dieser Emotionskonzepte soll erreicht werden, möglichst mehr Aspekte der Emotionskonzeptualisierung zu beleuchten, wobei die Bezeichnungen der Emotionen, Personen, Eigenschaften / Zustände / Merkmale, Prozesse und Objekte, die eine bestimmte Emotion markieren, kategorisiert und das Emotionswissen, das mithilfe von diesen Bezeichnungen wiedergegeben werden kann, rekonstruiert wird. Dabei geht es nicht nur um die Suche nach Vorstellungsschemata, die Lakoff (1987) und Johnson (1987) präsentieren, oder nach den Ausgangsdomänen, deren Wissen bei der Emotionskonzeptualisierung aktualisiert wird, weil von den sprachlichen Äußerungen, also von den sprachlichen Metaphern zu den konzeptuellen Metaphern ausgegangen wird, nicht umgekehrt. Bei der Untersuchung der Emotionskonzepte ist neben den bereits erwähnten Aspekten relevant klarzustellen, wie Emotionskonzepte miteinander und mit anderen Konzepten verbunden sind, welche Eigenschaften (auch Funktionen und Fähigkeiten) ihnen als Objekte oder Subjekte zugeschrieben werden, über welche Entäußerungsformen sie verfügen usw. Was außerdem die Originalität der Dissertation betrifft, so gibt es nur wenige litauische Dissertationen, die sich mit Metaphorik in schöngestigen Texten beschäftigen.¹ Weder im litauischen noch im deutschen Raum geben keine mir bekannten Untersuchungen, die sich mit dem Thema der metaphorischen und metonymischen Emotionskonzeptualisierung in der Lyrik von Else

¹ Zu erwähnen ist die Dissertation über die Struktur des semantischen Raums der Texte von Welimir Chlebnikow „Velimiro Chlebnikovo tekstų semantinės erdvės struktūra“ von Arlauskaitė (1999), die Dissertation über kognitive Besonderheiten der Übersetzung „Pasternakas ir "Faustas": kognityviniai vertimo ypatumai“ von Diomidova (2001) und die Dissertation über den metaphorischen Ausdruck in der litauischen Folklore „Metaforos raiška lietuvių tautosakoje“ von Černiauskaitė (2005).

Lasker-Schüler oder Saloméja Nèris beschäftigten. Auch in dieser Hinsicht ist die vorliegende Dissertation innovativ und richtungweisend.

Strukturierung der Arbeit

Eine dem Objekt der Arbeit und gleichermaßen den theoretischen Grundlagen gerecht werdende Strukturierung der Arbeit erwies sich anfangs als ein gordischer Knoten, weil das Thema polysegmental ist und alle Segmente miteinander in enger Verbindung stehen, weswegen auch die Gefahr der Undurchschaubarkeit und möglicher Wiederholung besteht.

Die Dissertation besteht aus der Einleitung, dem theoretischen Teil, dem methodologischen Teil, dem praktischen Teil, der Synthese der Resultate der Korpusanalyse und den Schlussfolgerungen. Danach folgen Quellen-, Wörterbuch- und Literaturverzeichnisse sowie der Anhang.

Im theoretischen Teil wird der Forschungsstand und die Forschungslage der in der Dissertation untersuchten Objekte – Konzeptualisierung und Emotionen sowie ihrer Synthese, also der Emotionskonzeptualisierung – erläutert, wobei Wesen, Grundzüge, Mechanismen, Ziele und Funktionen besprochen und wichtigste Begriffe erklärt werden.

Im methodologischen Teil finden sich die methodologischen und methodischen Grundlagen, die für die analytisch-beschreibende Untersuchung notwendig sind: die Methode der sprachlich-kognitiven Rekonstruktion (u. a. nach Fomina (2004) und Drößiger (2008)) und des Sprachvergleichs.

Um herauszufinden, welche konkreten Konzepte geeignet sind, abstrakte Konzepte zu konzeptualisieren, ist es notwendig, sprachliche Daten zu sammeln und das gesamte Arsenal der mit ihm verbundenen sprachlichen Materialien (Beispiele) zu sortieren und zu untersuchen. Aus diesem Arsenal ergibt sich dann eine Menge von Merkmalen und Möglichkeiten, die ein einheitliches System bilden. Dieses Verfahren nennt man die Rekonstruktion (vgl. Drößiger, 2007, 146 f.). Das Analysemodell stammt von Fomina (2004) und wurde von Drößiger (2008) modifiziert und vervollständigt.

Die Rekonstruktion eines bestimmten Konzeptes beginnt mit der Auflistung der Lexeme, die zur Wortfamilie des zu rekonstruierenden Konzeptes gehören. Alle Lexeme, die die Emotionskonzepte benennen, können in Anlehnung an Fomina (2004) und Drößiger (2008) den folgenden Kategorien zugeschrieben werden: Person, Eigenschaft / Zustand / Merkmal, Prozess und Objekt.

Die Analyse der metaphorischen und metonymischen Konzeptualisierung von Emotionen anhand eines schöngestigen Textkorpus wurde auch in anderen wissenschaftlichen Untersuchungen praktiziert, z. B. in Drößiger (2008) oder in Díaz Vera (2012). An einem schöngestigen Textkorpus werden jedoch nicht nur die Gesetzmäßigkeiten der Emotionskonzeptualisierung, sondern der Konzeptualisierung im breiteren Sinne geprüft, wie in Jiang (2009) oder sogar im Beitrag von Schröder (2012).

Als Untersuchungsmaterial dient in dieser Dissertation der schöngestige Text, die Lyrik. Die Lyrik ist diejenige literarische Gattung, in welcher sich Emotionen sehr konzentriert und bündig äußern lassen, dem auch Fomina völlig zustimmt. Sie behauptet, dass die Aufgabe des schöngestigen (kreativen) Schaffens „die *Aufdeckung der inneren Welt eines Menschen* ist“, wobei man ohne die „*emotional psychologische Lexik*“ nicht auskommen könne (Fomina, 2004). Deswegen ist die schöngestige Literatur eine besonders gute Quelle, anhand derer man die Emotionskonzeptualisierung untersuchen kann. Die Dichtung beider Autorinnen gilt als Bekenntnis- oder Erlebnisdichtung, was

als ein äußerst relevanter Faktor bei der Wahl ihrer Lyrik zum Analysematerial der Untersuchung galt.

Da mit der Korpusanalyse traditionell die grammatischen oder syntaktischen Prinzipien an authentischer Sprache geprüft oder bewiesen wurden, sind die metaphorische und die metonymische Konzeptualisierung kein gewöhnliches Untersuchungsobjekt, das an einem Textkorpus untersucht wird. Es besteht aber kein Verbot, auch die konzeptuellen Gesetzmäßigkeiten der Sprache an einem Textkorpus zu beweisen, weil mit dieser Methode sowohl eine synchrone als auch eine diachrone empirische Analyse in zahlreichen Sprachbereichen möglich ist (vgl. auch Paprotté in Müller, 2002, 368).

Das für diese Dissertation zusammengestellte, elektronisch erfassbare zweisprachige Korpus bilden Auszüge aus lyrischen Werken der deutsch-jüdischen Dichterin des Expressionismus Else Lasker-Schüler (1869-1945) und der litauischen Lyrikerin und Neoromantikerin Salomėja Nėris (1904-1945) (Auszüge aus 120 deutschen und 80 litauischen Gedichten). Die Gedichte stammen aus den ersten Sammlungen dieser Autorinnen („Styx“ (1902) von E. Lasker-Schüler und „Anksti rytą“ (1927) von S. Nėris) und den zwei bedeutendsten Sammlungen („Meine Wunder“ (1911) von E. Lasker-Schüler und „Diemedžiu žydėsiu“ (1938) von S. Nėris). Der Schwerpunkt des praktischen Teils der Dissertation liegt auf der Metaphorik und Metonymie, die im lyrischen Schaffen von Else Lasker-Schüler und von Salomėja Nėris vorkommen und an der Konzeptualisierung der Emotionen beteiligt sind.

In den Gedichten wurden etwa 240 deutsche und 140 litauische Lexeme gefunden (also insgesamt ca. 380 Einheiten), die auf eine Emotion referieren oder zu dieser Referenz beitragen. Zahlreiche dieser Einheiten wiederholen sich im Textkorpus mehrere Male; insgesamt wurden für die analytisch-beschreibende Untersuchung 490 deutsche und 320 litauische Einheiten zusammengestellt.

Die durchgeführte Untersuchung führte zu zahlreichen wichtigen Einsichten, und diese werden von den Schlussfolgerungen getrennt dargestellt. Die Schlussfolgerungen beziehen sich dagegen konkret auf die drei Aufgaben, die oben aufgelistet sind.

Die Bedeutsamkeit der konzeptuellen Metaphorik und Metonymie als sprachlich-kognitive Prozeduren der Konzeptualisierung von Emotionen (und wohl auch darüber hinaus von Abstrakta im Allgemeinen) wurde mittels der analytisch-beschreibenden Untersuchungen nachgewiesen. Aus den Darstellungen zu den einzelnen Emotionskonzepten können jedoch Verallgemeinerungen formuliert werden, die darauf hinauslaufen, die produktivsten Prozeduren bei der Konzeptualisierung von bestimmten Emotionen herauszustellen, um eine systematische Übersicht eben zu jener intendierten Konzeptualisierung zu erhalten. Die Synthese der Resultate der Korpusanalyse wird weiter kurz präsentiert.

Die Verbindung einer Emotion mit einer anderen Emotion oder sogar mit einer Krankheit verstärkt das Bild und den Eindruck und intensiviert die Emotion.

Das Konzept NATUR ist das produktivste Konzept hinsichtlich der Emotionskonzeptualisierung und hilft bei der Darstellung und bei der Konzeptualisierung der inneren Welt. Die Vielfalt dieses Konzeptes wird bei der Konzeptualisierung von Emotionen aktiviert und reicht vom Himmel bis zur Erde, von der Wolke bis zur Pflanze. Zahlreiche Belegstellen tragen zur konzeptuellen Metapher EMOTION IST EINE NATURERSCHEINUNG bei.

Relevant ist die Kategorie Person innerhalb der Emotionskonzepte, weil es um die Frage geht, wer die Emotion erlebt und / oder wer sie verursacht.

Da Emotionen *per definitionem* abstrakt, komplex und ideell charakterisiert sind, werden sie wie andere abstrakte, komplexe und ideelle Phänomene des Geistes, Glaubens und Willens ontologisch konzeptualisiert, d. h. als konkrete Objekte oder Lebewesen. Dadurch ergeben sich Möglichkeiten der Kombination der Emotionskonzepte mit konkreten, auf sinnlicher Wahrnehmung beruhenden Konzepten, z. B. Sinneserfahrungen, Zählbarkeit, Orientierung im Raum.

Emotionen sind abstrakte Phänomene, die erlebt und bewertet werden, die aber keine physischen Eigenschaften haben. Objekte, die uns umgeben, haben physische Eigenschaften (Temperatur / Oberfläche, Geschmack, Schwere, sie sind (un)beweglich, mehrdimensional, im Raum angeordnet u. a.) und können deswegen relativ leicht wahrgenommen, kategorisiert und beschrieben werden. Nach dem Vorbild konkreter Objekte werden auch abstrakte Phänomene vergegenständlicht (Objektivierung). Ihnen werden bestimmte Eigenschaften, Struktur, Dauer, Distanz u. ä. verliehen. Wohl alle Emotionen werden mittels konkreter Konzepte konzeptualisiert und versprachlicht, denn sie erscheinen körperhaft, haben bestimmte Temperatur, Geschmack, verlaufen in der Zeit und werden so vorgestellt, dass sie wie physische Objekte eine bestimmte Lage im Raum einnehmen usw.

Die Emotionen gelten sowohl als momentane Reaktionen (z. B. die Freude) als auch als dauerhafte Zustände (das Glück). Ihre Dauer und ihr Ablauf in der Zeit können sehr unterschiedlich sein.

Emotionen werden sowohl im Deutschen (LEID, SCHMERZ / WEH) als auch im Litauischen (VIENUMA (dt. ABGESCHIEDENHEIT)) als RAUM konzeptualisiert, wozu in erster Linie die deutschen Präpositionen *aus* und *in* und der litauische Lokativ beitragen. Raumbezug und Gegenständlichkeit einer Emotion offenbaren sich sehr klar eben in solchen Fällen, in denen Präpositionen gebraucht werden.

Emotionen sind in kanonisierten literarischen Formen (Elegie, Liebesgedicht, Liebespsalm) thematisiert und als ausgeführte Körper(re)aktionen wie Kuss (Liebe, Freundschaft, Zuneigung), Zittern (Sehnsucht), Tränen (Freude, Angst, Trauer, Wut), Wehklage (Sehnsucht), Lachen oder Jauchzen (Freude) beobachtbar. Eine Emotion hat nicht selten eine auditive Präsentationsform und offenbart sich in einem Lied.

Schlussfolgerungen

1. Metaphorische und metonymische Konzeptualisierungen sind universelle Instrumente der Konzeptualisierung und wirken stets zusammen. Die Untersuchung der Metonymie sollte ebenso aktiv und gründlich sein wie die der Metapher und parallel mit der Metaphernanalyse verlaufen. Doch in der Tat scheint man die Metonymie im Vergleich zur Metapher wie eine Stieftochter aufzufassen. Die Relevanz der konzeptuellen Metaphorik und Metonymie bei der Konzeptualisierung von Emotionen ist unumstritten. Diese beiden sprachlich-kognitiven Prozeduren machen einen gewichtigen Anteil des Konzeptualisierungsinstrumentariums aus.

Unsere in der Regel konkreten, physischen Erfahrungen formen das Wissen, das bei der Konzeptualisierung verschiedener Entitäten entsteht und benutzt wird. Zu diesem Wissen gehören auch Konzepte, die uns helfen, andere, in erster Linie abstrakte Phänomene wie Emotionen zu konzeptualisieren und zu evaluieren, die

nur indirekt, also über den Weg des gegenständlichen Wissens und der physischen Erfahrung Teil des Gesamtwissens des Menschen werden. Das, was auf den ersten Blick nicht verbindbar, nicht vermischbar erscheint, wird dennoch, wie es die Rekonstruktionen der Emotionskonzepte anschaulich zeigten, in unser Wissen aufgenommen, zu ihm in Beziehung gesetzt und natürlich auch sprachlich ausdrückbar, weil es ein Teil unseres Gesamtwissens geworden ist.

Aus dem Überblick der kognitionslinguistischen Ansätze, die für das Thema relevant sind, hat sich herausgestellt, dass die menschliche Erfahrung die Grundlage der Sprache und der Konzeptualisierung ist. Davon zeugen die Etymologie mancher Emotionsbezeichnungen sowie Modelle, die auf der Alltagserfahrung beruhen und bei der Emotionskonzeptualisierung verwendet werden. Manche im Theorieteil präsentierten Modelle gehen jedoch zu sehr in Details (z. B. von Beger / Jäkel WUT / ZORN IST HITZE oder WUT / ZORN IST WAHNSINN oder von Wildgen ÄRGER IST VERRÜCKTHEIT) und könnten verallgemeinert werden zu EMOTION IST TEMPERATUR; EMOTION IST KRANKHEIT, was m. E. produktiver wäre und bei jeder Untersuchung zu gewichtigeren allgemeineren Schlussfolgerungen führen könnte.

2. Die Rekonstruktionsmethode hat sich auch in der Praxis als komplexe und vollständige Methode der Analyse der Konzeptualisierung von Emotionen erwiesen, indem analytisch-beschreibende Untersuchungen von Wortfamilien, Wortfeldern, konzeptuellen Metaphern und konzeptuellen Metonymien im Mittelpunkt stehen müssen, so dass das Wissen über abstrakte Phänomene wie Emotionen rekonstruiert werden kann. Bei der Analyse des Sprachmaterials kann jedoch nur ein Teil des Konzeptinhalts offenbart werden. Bei der Rekonstruktion der Emotionskonzeptualisierung wäre auch die Untersuchung von Präsentations- und Entäußerungsformen (Weinen / Tränen, Wehklage, Seufzer, Fluch, Drohung u. ä.) der Emotionen sinnvoll, weil in ihnen oft die physische Erfahrung wörtlich fixiert ist, was einen Teil des Wissens um Emotionen ausmacht.

Die Wahl der Texte, die das Textkorpus ausmachen, hat sich als richtig erwiesen, denn die Texte, die als Korpus bereitgestellt wurden, waren sprachlich und thematisch geeignet, die intendierten Untersuchungen ausführen zu können. Für weitere Untersuchungen wäre es sinnvoll, mehr litauische Gedichte in das Textkorpus aufzunehmen, denn ihr Anteil im Textkorpus ist kleiner und sie sind nicht so „dicht“ wie die deutschen. In den deutschen Gedichten findet man 490 Belegstellen, dagegen im Litauischen etwa 320. Diese Ungleichheit liegt darin begründet, dass sich die Autorin der Arbeit auf vollständige Gedichtsammlungen konzentriert hatte. Dies sollte jedoch nicht als ein Mangel der Untersuchung betrachtet werden, weil das Ziel nicht darin bestand, eine der Sprachen als besser, wertvoller und reicher im Vergleich zur anderen darzustellen. Es ging darum, Gesetzmäßigkeiten zu finden, die für die metaphorische und metonymische Konzeptualisierung von Emotionen im Deutschen und im Litauischen charakteristisch sind.

3. Bei der analytisch-beschreibenden Untersuchung haben sich Verhältnisse bestimmter Emotionen untereinander als problematisch gezeigt, so dass nicht immer klar eingeschätzt werden konnte, ob und wie umfangreich Schnittstellen zwischen Emotionen sind. Das trat besonders bei den Emotionen LEID, SCHMERZ,

WEH und WEHMUT auf. Außerdem konnte nicht immer klar herausgearbeitet werden, wie umfangreich (qualitative und quantitative Aspekte) die Konzeptualisierung von Emotionen tatsächlich ist. Möglicherweise stößt der lexikzentrierte (bestimmte Textsorte – hier Lyrik, linguistische Erfassungskategorien wie Wortfamilie, Wortfeld, semantische Kategorien wie Person, Objekt usw.) Teil der Rekonstruktion damit an seine Grenzen, so dass theoretische Untersuchungen derart weitergeführt werden sollten, dass weitere linguistische Kategorien aus Morphologie, Syntax und weitere Sprachkorpora (andere Textsorten, weitere lyrische Werke anderer Autoren aus verschiedenen historischen Epochen und Sprachen) herangezogen werden müssten.

Die Untersuchung hat klar gezeigt, dass die Emotionskonzepte als Tatsachen unseres Denkens und als Komponenten unseres Wissens autonom untersucht werden können und dass die Emotionskonzeptualisierung als sprachlich-kognitiver Prozess im Deutschen und im Litauischen viel Gemeinsames hat. Unterschiede gibt es zwischen beiden Sprachen insbesondere bei der Häufigkeit bestimmter Lexeme im Textkorpus. Im deutschen Teil des Textkorpus findet man z. B. 13 Versprachlichungen des Konzeptes QUAL, jedoch nur drei im litauischen Korpus. Dies bedeutet jedoch nicht, dass es in der Lyrik von Salomėja Nėris wenig Qual gibt. Sie wird einfach durch andere, indirekte Mittel ausgedrückt. Dass man sich quält oder gequält fühlt, zeigt der Gebrauch anderer Konzepte, z. B. SCHMERZ, SCHWERE, KÄLTE, VERLUST, TOD, TRÄNEN. Deswegen kann man sagen, dass das Untersuchungsmodell, das für die praktische Analyse gewählt wurde, nur lexikalische Versprachlichungen von Emotionskonzepten umfasst. Wenn man jedoch das Ziel hat, die Kollokationen eines bestimmten eine Emotion markierenden Lexems aufzufinden und anhand dessen die konzeptuellen Metaphern sowie Metonymien zu untersuchen, wie es der Fall in dieser Dissertation ist, funktioniert das Untersuchungsmodell problemlos.

Laura Niedzviegienė wurde im Jahre 1982 in Kaunas geboren.

Von 2001 bis 2005 Studium der Deutschen Philologie an der Universität Vilnius, Geisteswissenschaftlichen Fakultät in Kaunas; Abschluss des Bakkalaureatsstudiums mit Auszeichnung (*cum laude*). Von 2005 bis 2007 Studium der Deutschen Sprachwissenschaft im Magisterstudium an derselben Fakultät der Universität Vilnius; Abschluss im Jahre 2007 mit Auszeichnung (*magna cum laude*). Ihr wurde ein Anerkennungsschreiben für Forschungs- und Studienleistungen des Rektors der Universität überreicht. Von 2007 bis 2013 Doktorantur an der Universität Vilnius (Fachrichtung Philologie). Gegenwärtige Tätigkeit als Übersetzerin.

Die Forschungsergebnisse wurden auf Konferenzen und in wissenschaftlichen Beiträgen präsentiert. Es wurden folgende Beiträge, die dem Thema der Dissertation entsprechen, publiziert:

- Niedzviegienė, Laura (2009). Zu Metaphorik und Metonymie in Körperteilbezeichnungen in der Liebeslyrik von Else Lasker-Schüler: Konzeptualisierungen durch das Körperkonzept HERZ. In: *Filologija*. 2009 (14). Šiauliai: Verlag der Universität Šiauliai. S. 76-88. ISSN 1392-561X.
- Niedzviegienė, Laura (2011). Else Lasker-Schüler lyrikos vertimo kognityviniai aspektai. In: *Vertimo studijos*. 2011(4). Vilnius: Verlag „Lodvila“. S. 18-34. ISSN 2029-7033.